

DAWID MOJSIEJEWICZ

Wrocław

Hymny Apokalisy św. Jana

Apokalipsa św. Jana należy do specyficznego biblijnego gatunku literackiego, zwanego apokaliptyką. Jednak obok jej „głównego” rodzaju literackiego znajdujemy w niej wiele innych gatunków literackich, między innymi hymny lub mówiąc inaczej hymniczny rodzaj — gatunek literacki. W bibliistyce został on odkryty stosunkowo niedawno. Jego odkryciu dopomogła metoda historii form (*Formgeschichte*)¹. Po soborowej reformie liturgicznej niektóre hymny Apokalipsy, podobnie jak niektóre nowotestamentalne hymny chrystologiczne, np. listów pawłowych, wprowadzone zostały do wieczornej modlitwy Kościoła — Nieszporów.

Ponieważ zagadnienie hymnów Apokalipsy jest zagadnieniem wielowarstwowym i skomplikowanym, dlatego niniejsze opracowanie stawia sobie za cel omówienie jedynie tych hymnów Apokalipsy, które znajdują się w odnowionej księdze Liturgii Godzin, w kształcie zrekonstruowanym dla potrzeb liturgii. Należą do nich: (1) Ap 4,11; 5,9.10.12; (2) Ap 11,17-18; 12,10b-12a; (3) Ap 15,3-4; (4) Ap 19,1c-2a.5b-7. Analiza wymienionych hymnicznych jednostek literackich obejmować będzie ich kontekst, strukturę, krótką analizę egzegetyczną oraz syntezę teologiczną.

¹ Por. H. LANGKAMMER, *Hymny chrystologiczne Nowego Testamentu* (Attende lectioni), Katowice 1976, s. 5–6; bardziej podstawowe wiadomości na temat hymnów zob. EK 6, k. 1360–1362.

1. Ap 4,11; 5,9.10.12

4,11	Godzień jesteś Panie i Boże nasz, odebrać chwałę i cześć, i moc, boś Ty stworzył wszystko, a dzięki Twej woli istniało i zostało stworzone.	"Αξιός εἶ ὁ κύριος καὶ ὁ Θεὸς ἡμῶν λαβεῖν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν καὶ τὴν δύναμιν ὅτι σὺ ἔκτισας τὰ πάντα καὶ διὰ τὸ θέλημα σου ἦσαν καὶ ἐκτίσθησαν
5,9	Godzień jesteś wziąć księgę i jej pieczęcie otworzyć, bo zostałeś zabity i nabyłeś Bogu krwią Twoją [ludzi] z każdego pokolenia, języka, ludu i narodu,	"Αξιός εἶ λαβεῖν τὸ βιβλίον καὶ ἀνοῖξαι τὰς σφραγίδας αὐτοῦ ὅτι ἐσφάγης καὶ ἠγόρασας τῷ Θεῷ ἐν τῷ αἵματι σου ἐκ πάσης φιλῆς καὶ γλώσσης καὶ λαοῦ καὶ ἔθνους,
5,10	i uczyniłeś ich Bogu naszemu królestwem i kapłanami, a będą królować na ziemi.	καὶ ἐποίησας αὐτοὺς τῷ Θεῷ ἡμῶν βασιλείαν καὶ ἱερεῖς καὶ βασιλεύουσιν ἐπὶ τῆς γῆς.
5,12	Baranek zabity jest godzień wziąć potęgę i bogactwo i mądrość i moc i cześć i chwałę błogosławieństwo.	"Αξιός ἐστὶν τὸ ἀρνίον τὸ ἐσφαγμένον λαβεῖν τὴν δύναμιν καὶ πλοῦτον καὶ σοφίαν καὶ ἰσχὴν καὶ τιμὴν καὶ δόξαν καὶ εὐλογίαν.

1.1. Kontekst i struktura

W strukturze Apokalipsy² omawiana jednostka literacka znajduje się w jej drugiej części, zawierającej wizje prorockie. Otwiera ją wizja tronu Boga, wręczającego Barankowi księgę przeznaczeń, opieczetowaną siedmioma pieczęciami. Dla omawianego hymnu stanowi ona kontekst poprzedzający i następujący. Jego strukturę można przedstawić następująco: Wstęp — 4,1-2; (1) Opis siedzącego na tronie, otoczonego starcami i zwierzętami — 4,3-8; (2) Adoracja składana przez starców i zwierzęta, siedzącemu na tronie — 4,8-11 (wiersz 11 stanowi pierwszy i drugi wers hymnu); (3) Wizja księgi — 5,1-5; (4) Wizja Baranka jakby zabitego, który z prawicy siedzącego na tronie wziął księgę 5,6-7; (5) Adoracja składana Barankowi przez starców i zwie-

² Na temat struktury Apokalipsy zob.: A. JANKOWSKI, *Apokalipsa. Wstęp — przekład z oryginału komentarz (PNT XII)*, Poznań–Warszawa 1959, s. 131–132; H. RITT, *Offenbarung des Johannes (NEB 21)*, Würzburg 1988², s. 12; J. CZERSKI, *Wprowadzenie do ksiąg Nowego Testamentu*, Opole 1996, s. 176.

rzęta — 5,8-14 (wiersze 9b-10 stanowią trzeci, czwarty i piąty wers hymnu, wiersz 12 to szósty wers hymnu, któremu liturgia nadała tytuł *Hymn odkupionych*)³

Strukturę samego hymnu przedstawić można w ten sposób: (1) Adoracja siedzącego na tronie — Ap 4,11; (2) Adoracja składana Barankowi — Ap 5, 9-10.12.

1.2. Analiza egzegetyczna

Najbliższym kontekstem omawianego hymnu jest scena adoracji Siedzącego na tronie, która przybrała postać *Triashagionu*, którą w Starym Testamencie znaleźć można, między innymi, w scenie powołania Izajasza (6,3). Szczytem tej adoracji jest gest proskynezy — προσκυνήσουσιν — dokonany przez starców. Proskyneza dokonana przez starców — πρεσβύτεροι — przed Siedzącym na tronie, połączona została z gestem rzucania wieńców, co obok samego gestu proskynezy jest jednym z ulubionych sposobów przedstawiania aktów adoracyjnych, w tym wypadku zarezerwowanych samemu Bogu, a nie władcy świeckiemu. Akt ten oprócz znaku uległości może być wyrazem uznania, że cały opisany nadprzyrodzony splendor, jak i wieńce, znak zwycięstwa, pochodzą od Boga⁴

Wprowadzeniem do właściwego hymnu jest sformułowanie: ἄξιός ἐστι λαβεῖν — godzień jesteś wziąć. Analiza hymnicznych części Ap ukazuje, że formuła ta występuje tylko w 4 i 5 jej rozdziale. Ponadto centrum obydwu rozdziałów kształtuje scena tronu Bożego, z tym, że od 5,6-7 uwaga poświęcona została „Barankowi”⁵

4,11. Siedzący na tronie zostaje przez starców nazwany ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεός. On tylko godzień jest odebrać — ἄξιός ἐστι λαβεῖν — chwałę — τὴν δόξαν; cześć — τὴν τιμὴν i moc — τὴν δύναμιν — biblijne atrybuty należne Bogu, stosowane w pobożności judaizmu i pierwotnego chrześcijaństwa⁶

³ Por. *Liturgia Godzin*, t. IV, Poznań 1988, s. 565–566.

⁴ RITT, *dz. cyt.*, s. 39; JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 169.

⁵ K. JÖRNS, *Das hymnische Evangelium* (Studien zum Neuen Testament), Gütersloh 1971, s. 23. Autor tego dzieła analizuje każdą pojedynczą jednostkę hymniczną osobno.

⁶ JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 169.

Głównym motywem oddawania chwały jest dziękczynienie za dzieło stworzenia, mające swój początek w Bogu. W dalszych wersach omawianego hymnu (według jego liturgicznej rekonstrukcji) dziękczynienie składane jest Barankowi.

5,9-10. Pieśń śpiewana Barankowi nazwana jest nową — jeden z ulubionych motywów apokaliptyki⁷. Śpiew pieśni poprzedził gest proskynezy przed Barankiem — 5,8. Nowość pieśni, dotychczas nie znanej, polega na tym, że śławi ona już nie tylko Jahwe — Boga Starego Testamentu (por. np. Iz 42,10), ale Chrystusa, sprawcę nowej ekonomii⁸. Apokaliptyczny Baranek (por. Iz 53,7), Chrystus, dzięki swym zbawczym czynom, śmierci i przelaniu krwi — godzień jest wziąć księgę — ἄξιός ἐστι λαβεῖν τὸ βιβλίον... i jej pieczęcie otworzyć, ponieważ swoją krwią nabył — (jeden z nowotestamentalnych terminów określających dzieło odkupienia; por. np. 1 P 1,19) ludzi z każdego pokolenia, języka, ludu i narodu. W ten sposób nabytych uczynił — ἐποίησας — Bogu królestwem i kapłanami — βασιλείαν καὶ ἱερείς — i kapłanami, a będą królować na ziemi, (por. Wj 19,5-6). Nabyli krwią Baranka będą królować na ziemi — wers ten może podkreślać najpierw doczesną fazę Kościoła, jak i eschatologiczne panowanie tych, którzy zwyciężyli dzięki krwi Baranka (por. Ap 12,11).

5,12. Wiersz 11, poprzedzający informuje, że śpiew hymnu na cześć Baranka rozszerzył się na nieprzeliczone rzesze istot niebieskich. W wierszu 12 hymn przyjmuje postać doksologii, w którą, jak wyżej, wprowadza zwrot ἄξιόν ἐστιν τὸ ἄρνιον τὸ ἐσφαγμένον λαβεῖν. Siedem (jedna z częściej używanych liczb Ap) atrybutów, należnych Barankowi, podkreśla Jego godność jako Odkupiciela. Są nimi: potęga τὴν δύναμιν; bogactwo — πλοῦτον (por. np. Ef 1,7) — mówiące o obfitości łask odkupienia; mądrość — σοφίαν, którą można rozumieć w sensie np. 1 Kor 1,24; moc — ἰσχύν; cześć — τιμὴν; chwałę — δόξαν; błogosławieństwo — εὐλογία. Wymienione atrybuty należne Barankowi mają bogate odniesienia starotestamentalne, gdzie kierowane były do Boga. Te same w Nowym Testamencie kierowane są do Chrystusa, zwłaszcza w listach apostoelskich.

⁷ Tamże, s. 171.

⁸ Tamże, s. 172.

Chociaż Liturgia Godzin kończy ten hymn na wierszu 5,12, to w Apokalipsie ma on swoje dopełnienie w 5,13b, który jest jego swoistą syntezą. Bowiem niektóre z powyższych atrybutów: błogosławieństwo – ἡ εὐλογία, cześć – ἡ τιμὴ, chwała – ἡ δόξα, moc – τὸ κράτος, kieruje i do Siedzącego na tronie i do Baranka.

1.3. Teologia

Analiza samego hymnu, jak i jego kontekstu, tak poprzedzającego, jak i następującego ukazuje, że z koncepcyjnego punktu widzenia, zawarta w nim została właściwie cała teologia: od protologii, poprzez chrystologię do eschatologii. Pierwszy wers hymnu (Ap 4,11) śławi moc stwórczą Siedzącego na tronie. Ale Siedzący na tronie jest równocześnie tym, który jest sędzią nowego stworzenia (Ap 5,1-2).

Przekazanie księgi Brankowi, którą opisuje i równocześnie opiewa nowa pieśń, równoznaczne jest z przekazaniem Barankowi władzy mesjańskiej, której istotnym elementem jest chrystologia krzyża i wywyższenia. Ten motyw jest także jednym z motywów Ewangelii św. Jana. To dzięki tym elementom Baranek nabył nie tylko ludzi... (eklezjologia), ale ma prawo otworzyć pieczęcie księgi (eschatologia).

Przesłanie eschatologiczne hymnu, które wielbione jest apokaliptycznym śpiewem przez członków tzw. scen przed tronem, można ukazać w kilku punktach: (1) ziemską wspólnotą Kościoła już w jakiś sposób uczestniczy w liturgii eschatologicznej; (2) dzięki „łączości” z liturgią nieba zdobywa, w aktualnych uwarunkowaniach, pewność o spełnianiu się Bożego planu zbawienia, w którym święci będą królować. Ostatecznie Bóg w Baranku jest wielbiony jako odnowiciel stworzenia. Hymn ten (i inne) tchną „pewnością?” zbawienia. Ich radosna nowina prześwieśla dramaturgię sądu; (3) To z kolei jest (powinno być) źródłem radości nad ciągłym spełnianiem się planu zbawienia, który wszedł w decydującą fazę dzięki zwycięstwu Baranka⁹

⁹ Por. K. JÖRNS, *dz. cyt.*, 75–76.

2. Ap 11,17-18; 12,10b-12a

- 11,17 Dzięki czynimy Tobie Panie, Boże Wszechmogący, Który jesteś i Który byłeś, żeś objął swą wielką władzę i zaczął królować. Εὐχαριστοῦμέν σοι κύριε ὁ Θεὸς ὁ Παντοράτωρ ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν ὅτι εἴληφας τὴν δύναμιν σου τὴν μεγάλην καὶ ἐβασίλευσας.
- 11,18 I rozgniewały się narody, a nadszedł Twój gniew i pora na umarłych, aby zostali osądzeni i aby dać zapłatę sługom Twym prorokom i świętym, i tym, co się boją Twojego imienia, małym i wielkim, i aby zniszczyć tych, którzy niszczą ziemię. καὶ τὰ ἔθνη ὠργίσθησαν καὶ ἦλθεν ἡ ὀργή σου καὶ ὁ καιρὸς τῶν νεκρῶν κριθῆναι καὶ δοῦναι τὸν μισθὸν τοῖς δούλοις σου τοῖς προφήταις καὶ τοῖς ἁγίοις καὶ τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομα σου τοὺς μικροὺς καὶ τοὺς μεγάλους, καὶ διαφθεῖραι τοὺς διαφθείροντας τὴν γῆν
- 12,10b Teraz nastąpiło zbawienie, potęga Pomazańca, bo oskarżyciel braci naszych został strącony, ten, co dniem i nocą oskarża ich przed Bogiem naszym. Ἔρτι ἐγένετο ἡ σωτηρία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἡμῶν καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ ὅτι ἐβλήθη ὁ κατηγορῶν τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν ὁ κατηγορῶν αὐτοὺς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν ἡμέρας καὶ νικτὸς
- 12,11 A oni zwyciężyli dzięki krwi Baranka i dzięki słowu swojego świadectwa i nie umiłowali dusz swych aż — do śmierci. Καὶ αὐτοὶ ἐνίκησαν αὐτὸν διὰ τὸ αἷμα τοῦ ἀρνίου καὶ διὰ τὸν λόγον τῆς μαρτυρίας. αὐτῶν καὶ οὐκ ἠγάπησαν τὴν ψυχὴν αὐτῶν ἄχρι θανάτου
- 12,12a Dlatego radujcie się niebiosa i ich mieszkający. Διὰ τοῦτο εὐφραίνεσθε οὐρανοὶ καὶ οἱ ἐν αὐτοῖς σκηνοῦντες.

2.1. Kontekst i struktura

Podobnie, jak poprzedni, tak i ten hymn znajduje się w drugiej części Apokalipsy, przedstawiającej wizję prorockie¹⁰ Sławił on zwycięstwo Baranka, dzięki któremu godzień On był wziąć księgę i jej pieczęcie otworzyć (Ap 5,9). Kontekstem następującym poprzedniego hymnu, a poprzedzającym hymn obecnie omawiany, są wizje otwierania pieczęci przez Baranka (Ap 6,1–11,16). Zostały one przerwane przez prorocką wizję książeczki ostatecznych wyroków (Ap 10,1–11).

¹⁰ JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 131–132; zob. też przypis 2.

Dla potrzeb liturgicznych omawiany hymn skonstruowany został z jednostek hymnicznych znajdujących się w dwóch rozdziałach Ap: 11 i 12, stanowiących jego bezpośredni kontekst. Strukturę rozdziału 11 można przedstawić następująco: (1) wizja mierzenia świątyni Boga (11,1-2); (2) wizja dwóch świadków (11,3-14); (3) głos siódmej trąby, stanowiący wprowadzenie do omawianego hymnu, wraz z antyfonarycznym stwierdzeniem, że nastąpi królowanie Pana naszego i Jego Pomazańca (11,15); (4) wizja starców i gestu ich proskynezy, łączący się z wypowiedaniem hymnu (11,16); (5) słowa hymnu (11,17-18). Natomiast rozdział 12 przedstawia: (1) wizja otwarcia się świątyni w niebie i niewiasty obleczonej w słońce (Ap 11,19–12,2); (2) wizja smoka (12,3-6); (3) wizja walki na niebie i zwycięstwa nad smokiem (12,7-9); (4) słowa hymnu sławiącego zwycięstwo nad smokiem (12,10-12); (5) dalsze losy niewiasty i smoka (12,13-18).

Strukturę samego hymnu można widzieć w jego liturgicznej rekonstrukcji i podzielić na dwie części: (1) dziękczynienie za królowanie Boga, wraz z wizją gniewu narodów i sądu nad nimi (11,17-18); (2) Zwycięstwo i królowanie Boga i tych, którzy zwyciężyli dzięki krwi Baranka (12.10b-12a).

Bardziej szczegółowo jego strukturę można przedstawić następująco: (1) wprowadzenie — stanowi je zwrot *εὐχαριστοῦμέν σοι*; (2) skierowanie dziękczynienia do Boga w biblijnej tytulaturze: *ὁ Κύριος, Θεός, Παντοκράτωρ*¹¹; (3) uzasadnienie, które również dzieli się na dwie części. Pierwsza jego część rozpoczyna się słowem *ὅτι* (17c), druga — partykułą *καὶ* (18a).

Ap 12,10b-12a: (1) proklamacja zwycięstwa (12,10b); (2) uzasadnienie, składające się z dwóch części (12,10c-11). W tę część wprowadza wyrażenie *ὅτι*; (3) wezwanie do radości (12,12a)¹²

2.2. Analiza egzegetyczna

W bezpośrednim kontekście poprzedzającym omawianego hymnu znajduje się jednozdaniowa jednostka hymniczna, którą można również nazwać proklamacją hymniczną, a stanowi ją wiersz 11,15b. Na głos siódmej trąby

¹¹ Tę frazę można jeszcze strukturalnie podzielić na dwie części: (1) od słowa *Κύριε* do słowa *Παντοκράτωρ* i dalsza część; por. JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 99–101.

¹² JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 110.

w niebie odezwały się donośne głosy (καὶ ἐγένοντο φωναὶ μεγάλαι ἐν τῷ οὐρανῷ). O hymnicznym charakterze tej jednostki świadczą użycie wyrazu ἐν. Obecność tej partykuły zapowiada, że hymny słyszane są tylko w niebie, dokładniej, w obrębie tronu Bożego (Ap 11,16), a skierowane są do Boga i do Jego Pomazańca¹³ Ilekroć w niebie, w obrębie tronu Boga dają się słyszeć głosy, tylekroć aniołowie lub zbawieni chrześcijanie śpiewają hymniczną pieśń zwycięstwa, której zadaniem jest podtrzymanie nadziei udreńczonej ziemskiej wspólnoty Kościoła¹⁴ Sumarycznie o tej hymnicznej proklamacji powiedzieć można, że głosy słyszane w niebie proklamują efektywne nastanie władzy Boga i Chrystusa nad światem¹⁵, a liczba pojedyncza — będzie królować βασιλεύσει podkreśla jedność tych rządów. Omawiany hymn, podobnie jak poprzedni, wypowiada dwudziestu czterech starców (πρεσβύτεροι), a poprzedza go gest proskynezy (Ap 11,16).

Dwa pierwsze wiersze omawianej jednostki hymnicznej (11,17-18) to dwie części całości, z których pierwsza (wiersz 17) to właściwa jednostka hymniczna, zaś wiersz 18 wyrażony został wysublimowaną prozą¹⁶. Stąd też tę jednostkę, rozpatrywaną niejako samą w sobie, strukturalnie podzielić można na dwie części¹⁷

Ap 11,17. Wyrażeniem wprowadzającym omawianego hymnu jest zwrot dzięki czynimy (εὐχαριστοῦμέν σοι). Chociaż wyrażenie to ma swoje bogate korzenie zarówno staro-, jak i nowotestamentalne (por. np. Jdt 8,25; 2 Mach 1,11; Ef 1,6 — εὐχαριτωσεν), to w takiej formie gramatycznej zostało użyte tylko w tym miejscu. To z kolei wskazywać może także na jego obecność w bardzo wczesnej liturgii chrześcijańskiej¹⁸. Pierwsza część dziękczynienia (do przecinka) skierowana jest do Pana (κύριε) i Boga (ὁ Θεός) wszechmogącego, a ściślej wszechwładcy (παντοκράτωρ)¹⁹ Tę uroczystą tytulaturę spo-

¹³ *Tamże*, s. 91.

¹⁴ RITT, *dz. cyt.*, s. 63.

¹⁵ JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 202; JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 110.

¹⁶ JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 101.

¹⁷ *Tamże*, s. 101.

¹⁸ *Tamże*, s. 99.

¹⁹ Tę frazę można jeszcze strukturalnie podzielić na dwie części: (1) od słowa Κυριος do przecinka, czyli słowa παντοκράτωρ i dalsze części; por. JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 99–101.

tykamy w Apokalipsie w wielu miejscach, szczególnie w jej hymnicznych partiach np.: 4,8; 15,3; 16,7; 19,6; 21,22. Ta bogata tytulatura teologiczna ma także swe podłoże zarówno w Starym, jak i w innych księgach Nowego Testamentu (np. Am 5,15; Jer 5,14; 2 Kor 6,18). Została ona wzmocniona stwierdzeniem: który jesteś i który byłeś (ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν), z jednej strony wyrażające wieczność Boga, a także wyrażające ideę zrealizowanego już przyjscia Boga i Jego królowania, o czym wyraźnie mówi wiersz 11,15. Dziekczynienie znajduje swoje uzasadnienie w tym, że Bóg objął wielką władzę i zaczął królować (εἰληφας τὴν δύναμιν σου τὴν μεγάλην καὶ ἐβασίλευσας). Wprowadzenie do tej frazy uzasadnienia stanowi wyraz ὅτι, co koresponduje z wyrażeniem λαβεῖν τὴν δύναμιν, z Ap 4,11. Dziekczynienie za królowanie Boga oparte zostało na psalmach wyrażających ideę królowania Jahwe (np. Ps 92,1; 98,1).

Ap 11,18. Przeciw królowaniu Boga rozgniewały się narody, na które nadszedł gniew Boga. Wprowadzenie do tego wiersza stanowi wyrażenie καὶ. Jego kilkakrotne użycie, jako wprowadzenia do poszczególnych fraz może wskazywać, że stanowi on w pierwszym rzędzie uzasadnienie. Jego zadaniem jest i wyjaśnienie i uzasadnienie objawiającej się królewskiej mocy Boga²⁰ Objawia się ona w sądzie Boga nad narodami, który jest odpowiedzią na mało znaczący gniew potęg ludzkich przeciw Bogu²¹, który w Starym Testamencie przedstawia, między innymi, mesjańsko-królewski Ps 2. Sąd Boży został w omawianym tekście raczej zaanonsowany. Jego bardziej szczegółowy opis znajdujemy w Ap 20,11-15. Jak inne nowotestamentalne teksty eschatologiczne, przedstawiony został kolorytem Starego Testamentu. Składają się nań takie akty, jak: (1) sam czas sądu nad umarłymi (καὶρὸς τῶν νεκρῶν κριθῆναι), którzy według Bożego planu dojrżeli już do osądzenia (w Nowym Testamencie podobne wyrażenie spotykamy np. w Ewangelii św. Marka 11,13 — καιρὸς οὐκ ἦν σύκων); (2) zapłata, jako wynik sądu. Zapłatę nagrody otrzymują sprawiedliwi. Należy się ona: sługom (τοῖς δούλοις); prorokom (τοῖς προφήταις); świętym (τοῖς ἁγίοις) i bojącym się Twojego imienia (τοῖς φοβουμένοις τὸ ὄνομά σου), a ci podzieleni zostali jeszcze na

²⁰ Tamże, s. 101. Taka konstrukcja gramatyczna zdradza semickie podłoże wiersza.

²¹ JANKOWSKI, dz. cyt., s. 203.

małych i wielkich (τοὺς μικροὺς, τοὺς μεγάλους)²² Podział wiernych zastosowany przez autora Apokalipsy można tłumaczyć na dwa sposoby: można w nim widzieć hierarchiczno-społeczny podział Kościoła końca pierwszego i początku drugiego wieku, lub, co bardziej prawdopodobne — duchowych wodzów ówczesnego chrześcijaństwa, prozelitów i wielką rzeszę wiernych²³

Ap 12,10b. Druga część omawianego hymnu nazywana bywa pieśnią lub proklamacją zwycięstwa²⁴, gdyż w jego kontekście poprzedzającym jest mowa o zwycięskiej walce potęg niebiańskich reprezentowanych przez archanioła Michała, z buntowniczymi potęgami zła. Bezpośrednim wprowadzeniem do tej części omawianego hymnu jest zdanie: „Usłyszałem dodnośny głos (φωνὴν μεγάλην) mówiący w niebie” Głos ten, chociaż gramatycznie określony w liczbie pojedynczej, może być głosem wielu. Jak wskazuje kontekst następujący, pochodzić może od „braci”, których wspomina wiersz 12,10, od świętych, tych którzy zwyciężyli lub dwudziestu czterech starców²⁵

O jego hymnicznym charakterze świadczy wyrażenie ἄρτι ἐγένετο, obecne także w Ap 11,15b, które literacko wzmacnia rzeczywistość (realność) proklamacji o nadejściu królowania Boga i Jego Pomazańca, czyli Chrystusa, a które w poprzednich wersach miało jedynie charakter proleptyczny²⁶

Wiersz ten, podobny w swej treści do wiersza 11,15, rozświetla pojęcie królowania – panowania, na które składa się: zbawienie (ἡ σωτηρία), potęga (ἡ δύναμις), królowanie (ἡ βασιλεία) Boga naszego i władza Jego Pomazańca (ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ). Jednakże, jak wynika z dosłownego brzmienia tekstu, władza (ἡ ἐξουσία) należy do Chrystusa, o czym, między innymi, mówi tekst Mt 28,18²⁷

Ap 12,10c-11 to uzasadnienie poprzedniego wiersza. Wprowadzeniem jest wyraz ὅτι. Przejęcie władzy (ἡ ἐξουσία) przez Chrystusa równoznaczne jest ze strąceniem (ἐβλήθη) szatana, o czym wspomina już Ap 12,9. Tutaj szatan

²² O karze zniszczenia dla tych, którzy niszczą ziemię brewiarzowy hymn nie wspomina.

²³ Por. JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 203.

²⁴ JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 110.

²⁵ Por. JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 210.

²⁶ Więcej na temat jego literackiej konstrukcji zob. JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 111–112.

²⁷ *Tamże*, s. 112.

nazwany został oskarżycielem (ὁ κατηγορῶν). W historii egzegezy zdanie to różnie było wyjaśniane. A. Jankowski, cytując różne interpretacje, opowiada się za opinią Cerfaux-Cambier, że scena ta zbliża i stapia w jedno kolejne porażki demona, od początku stworzenia — do końcowej²⁸. Dzięki przejęciu władzy przez Chrystusa jego oskarżycielskie działanie nie ma racji bytu. Wiersz ten może także być odbiciem sytuacji historycznej, gdyż w czasach, które opisuje Apkalipsa (czasy Domicjana) było wielu donosicieli – oskarżycieli, którzy oskarżali, ale ich oskarżenia nie przynosiły istotowej szkody, o czym mówi wiersz 11.

Ap 12,11. Ten wiersz mówi o zwycięstwie wierzących, których zwycięstwo zakotwiczone jest w zwycięstwie Chrystusa. Dlatego wiersz ten rozjaśnia znaczenie „świadcstwa Jezusa (τῆς μαρτυρίας Ἰησοῦ), którym jest Jego krew. Śpiewem chóru niebiańskiego, ziemską wspólnotą Kościoła zostaje umocniona w wierze i w zbawczą moc krwi Baranka i w moc wyznania wiary przez chrześcijan, i to aż do śmierci²⁹. Tak więc, obiektywnym czynnikiem zwycięstwa chrześcijan jest krew Chrystusa, a subiektywnym słowo świadectwa chrześcijan. Chociaż ziemską wspólnotą przeżywa je proleptycznie, to jednak gramatycznie przedstawione zostały jako już dokonane, w aoryście. A przedstawiają je następane rozdziały Apokalipsy³⁰

Ap 12,12a To wezwanie do radości. Wiersz 12,12 rozpatrywany w całości, to z jednej strony wezwanie do radości, a z drugiej to grożące biada. W jedno i drugie wprowadza formuła – wyrażenie διὰ τοῦτο. Królowanie Boga i Chrystusa oraz strącenie szatana, mają dwa wymiary: zbawienie i potępienie.

Wezwanie do radości wyrażone zostało, jak często w Apkalipsie, językiem Starego Testamentu (por. Iz 44,23). Wiodącym słowem jest εὐφραίνεσθε. Jest ono wezwaniem do radości eschatologicznej, do której wezwani są mieszkańcy nieba. Do nich należą, między innymi, współsłudzy, aniołowie i święci, którzy już są członkami Kościoła tryumfującego. Tenże Kościół żywo „interesuje się” losami Kościoła ziemskiego — walczącego³¹. Pierw-

²⁸ JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 211; JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 113 i 114.

²⁹ JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 114 i 115.

³⁰ Por. JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 211.

³¹ *Tamże*, s. 211.

szorzędnym źródłem radości Kościoła eschatologicznego jest jego zamieszkanie w niebie, które przede wszystkim jest mieszkaniem Boga (por. Ap 21,3) i zamieszka $\sigma\kappa\eta\acute{\omega}\sigma\epsilon\iota$ wraz z nimi, przypominającego starotestamentalną ideę zamieszkania — *szekiny* — Boga wśród swego ludu.

2.3. Teologia

W teologię omawianego hymnu, który równocześnie jest i pieśnią dziękczynienia i zwycięstwa, wprowadza jednozdaniowa jednostka hymniczna — Ap 11,15b, której zasadniczą treścią jest proklamacja realizującego się w świecie panowania Boga i Jego Pomazańca czyli Chrystusa, które swoje dopełnienie znajdzie w wieczności³² W omawianym hymnie Bogu, jako Panu i Wszechwładcy składane jest dziękczynienie. Składane jest ono tak w rzeczywistości ziemskiej, jak i eschatologicznej. Rzeczywistość eschatologiczną reprezentuje symboliczna liczba dwudziestu czterech starców. Motywem składanego dziękczynienia jest realizujące się eschatologiczne panowanie Boga w rzeczywistości ziemskiej³³

Jednakże to królowanie Boga jest przyczyną buntu (por. Ps 2,1) przynajmniej niektórych elementów świata. Odpowiedzią na mało znaczący bunt i gniew ludzki przeciw potędze królowania Boga jest Jego gniew i sąd. Gniew i sąd Boga opisane zostały kolorytem Starego Testamentu, a połączenie motywu gniewu i sądu znajdujemy np. w Ez 7,3.

Sądem Bożym, o którym mówi wiersz 11,18 i dalsze partie Apokalipsy (np. Ap 20,11-15) objęci są żywi i umarli. Sąd Boży ma swój podwójny wydźwięk: nagroda – zapłata ($\tau\acute{\omicron}\nu\ \mu\iota\sigma\theta\acute{\omicron}\nu$) dla sprawiedliwych, dla bojących się Imienia Boga (11,18) i tych, którzy zwyciężyli dzięki krwi Baranka (Ap 12,11); zniszczenie tych, którzy niszczą ziemię (Ap 11,18d; 12,12b — tej myśli brak w liturgicznej wersji hymnu).

Tego rodzaju sformułowania mają jeszcze inne znaczenie. Wspólnota chrześcijan, śpiewająca ten hymn w rzeczywistości ziemskiej, wyraża nadzieję na nagrodę – zapłatę, za swą wierność Chrystusowi. Apokaliptyczne obrazy nieba (por. Ap 12,12a — wezwanie do radości) są dla niej zachętą

³² JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 95.

³³ *Tamże*, s. 102.

do wierności. Przeciwwstawieniem wiernych są ci, którzy dali się zwieść np. przez kult Cezara. To ci, którzy, w myśl Apokalipsy, niszczą ziemię. Ich karą jest także zniszczenie (διαφθεῖραι)³⁴

Takie sformułowania mają swój fundament w wypowiedziach chrystologicznych omawianego hymnu, zwłaszcza w jego drugiej części, w której chrystologia wzbogacona została o istotny element — władzę (ἡ ἐξουσία). Należy ona tylko do Chrystusa. Żadne Pismo Nowego Testamentu nie używa tego pojęcia w odniesieniu do Chrystusa tak często jak Apokalipsa³⁵. Pojęcie to ma swoją paralelę w chrystologicznej wypowiedzi Mt 28,18. Chrystologia „władzy” połączona została w omawianym hymnie (12,11) z soteriologią, dla której istotne znaczenie posiada krew Baranka (por. też Ap 1,5; Ap 5,12). Tak sformułowane wypowiedzi chrystologiczno-soteriologiczne pozwalają na nazwanie omawianej jednostki hymnicznej mianem hymnu chrystologicznego. Bowiem chrystologia, połączona z soteriologią stanowi jego swoiste centrum. Sławi realizujące się królowanie Boga i Jego Pomazańca, czyli Chrystusa. Panowanie to obecne jest w rzeczywistości ziemskiej, chociaż realizowane wśród utrapień. Jednakże soteriologiczna chrystologia tego hymnu ukazuje (por. Ap 12,10b) i jednocześnie budzi nadzieję na ostateczne zwycięstwo, w tym na pokonanie władcy zła³⁶, a więc zawiera w sobie także teologię zwycięstwa, która jest źródłem radości (Ap 12,12a).

3. Ap 15,3-4

15,3	Dzieła Twoje są wielkie i godne podziwu, Panie Boże wszechwładny! Sprawiedliwe i wierne są Twoje drogi, Królu narodów!	Μεγάλα καὶ θαυμαστὰ τὰ ἔργα σου κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ· δίκαιαι καὶ ἀληθιναὶ αἱ ὁδοὶ σου, ὁ βασιλεὺς τῶν ἔθνων.
15,4	Któż by się nie bał o Panie i Twego imienia nie uczcił? Bo Ty sam jesteś święty, bo przyjdą wszystkie narody i padną na twarz przed Tobą, bo ujawniły się słuszne Twoje wyroki.	τίς οὐ μὴ φοβηθῆι κύριε καὶ δοξάσει τὸ ὄνομά σου; ὅτι μόνος ὁσιος, ὅτι πάντα τὰ ἔθνη ἤξουσιν καὶ προσκυνήσουσιν ἐνώπιον σου, ὅτι τὰ δικαιώματά σου ἐφανέρωθησαν.

³⁴ Por. RITT, *dz. cyt.*, s. 64.

³⁵ JORNS, *dz. cyt.*, s. 112.

³⁶ Por. *Tamże*, s. 112–120.

3.1. Kontekst i struktura

Także i ten hymn znajduje się w drugiej części Apokalipsy, przedstawiającej wizje prorockie. Mówią one o losach Kościoła, których zapowiedź zapoczątkował znak apokaliptycznej niewiasty i smoka (Ap 12)³⁷ Dlatego rozdział 13, będący dalszym kontekstem poprzedzającym omawianego hymnu, obrazowo przedstawia działanie smoka i bestii. Natomiast rozdział 14, stanowiący bliższy kontekst poprzedzający omawianej jednostki, przedstawia dziewiczy orszak Baranka, w którym podobnie jak w hymnie Ap 4,11; 5,9.10.12, znajdują się bardzo krótkie, jednozdaniowe frazy hymniczne, sławiące apokaliptycznego Baranka (np. Ap 14,1.3.4.5). Rozdział ten zawiera także zapowiedź godziny sądu (14,6-13). W tym odcinku znajduje się także przedstawiona na sposób hymniczny wizja Syna Człowieczego, siedzącego na obłoku, trzymającego w ręku sierp i głos anioła, wzywającego do jego zapuszczenia, bo już pora żniwa (14,14-20).

Strukturę rozdziału 15, w którym znajduje się omawiana jednostka hymniczna można przedstawić następująco: (1) wprowadzenie — znak siedmiu aniołów, trzymających siedem ostatecznych plag (15,1); (2) wizja szklanego morza, pomieszanego z ogniem, i tych, którzy zwyciężają bestię (15,2); (3) ci, którzy zwyciężają bestię śpiewają hymn — pieśń Mojżesza i Baranka (15,3-4); (4) wizja otwartej świątyni nieba, ukazującej Przybytek Świadcstwa wraz z wizją siedmiu aniołów i siedmiu czasz z plagami (15,5-8) — to kontekst następujący.

Strukturę zaś samego hymnu przedstawić można następująco: wprowadzenie stanowi wiersz 15,3a, który stwierdza, że zwyciężający śpiewają pieśń Mojżesza, sługi Bożego i pieśń Baranka; (1) 15,3b uwielbienie wielkich i godnych podziwu dzieł Boga–Wszechwładcy; 15,3c. wielbione jest historiozbowcze działanie Boga, króla narodów; (2) 15,4a dwa retoryczne pytania; (3) 15,4b.c.d — to uzasadnienie, które wyznacza trzy razy użyte słowo ὅτι („że, ponieważ”)³⁸

³⁷ Por. JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 131.

³⁸ Por. JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 129; RITT (*dz. cyt.*, s. 79–80) dzieli strukturę omawianego hymnu na cztery części.

3.2. Analiza egzegetyczna

Ap 15,3a. Hymn ten wyraźnie nazwany został: (1) pieśnią Mojżesza, sługi Bożego; (2) pieśnią Baranka.

- (1) określenie to może stanowić nawiązanie do tradycji wyjścia, którą znajdujemy w Wj 15 i paralelnych tekstach Starego Testamentu.
- (2) w tym określeniu widzieć można typologiczne, chrystologiczno-eschatologiczne wypełnienie odkupienia, dokonanego przez krew Baranka, co stanowi nawiązanie do wizji wstępnej (Ap 1,5) i hymnu (Ap 4,11; 5,9. 10.12)³⁹

Pierwsza część hymnu składa się z dwóch uwielbień.

Ap 15,3b. Określa i zarazem wielbi dzieła Boga (τὰ ἔργα) jako wielkie i godne podziwu (budzące lęk – μεγάλα καὶ θαυμαστά)⁴⁰. Identycznie określony jest znak, zapowiadający wizję siedmiu aniołów, trzymających siedem plag (Ap 15,1) — wielki (cudowny?), godny podziwu, budzący lęk. Znaczenie tego określenia jest wyraźne: ogromne zniszczenie, które rozpoczęło się wylaniem 7 plag gniewu Bożego przyporządkowane jest zbawczemu działaniu Boga. Jeśli szukać bogatych paraleli starotestamentalnych, to w nawiązaniu do idei wyjścia, wskazać można np. Pwt 28,59, gdzie na sposób prorocki jest mowa o wielkich, cudownych, budzących lęk, strasznych plagach.

Uwielbienie skierowane jest do Pana, Boga, Wszechwładcy (κύριε ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ). Ta formuła uwielbienia lub dziękczynienia obecna jest prawie we wszystkich hymnach Apokalipsy.

Ap 15,3c. Przedmiotem synonimicznego uwielbienia są drogi Boże, określone jako sprawiedliwe i wierne (δίκαιαι καὶ ἀληθιναί). Powiązanie tych słów spotykamy w Ap 16,7 i 19,2, zaś w ST między innymi Tob 3,2. Natomiast określenie Boga wzbogacone zostało wyrażeniem „Król narodów” (ὁ βασιλεὺς τῶν ἐθνῶν), co oznacza, że Bóg jest uniwersalnym władcą, królem świata i panem narodów⁴¹

³⁹ Określenie to ma bogatą historię interpretacyjną; zob. JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 127.

⁴⁰ Por. *tamże*, s. 129. Wyraz θαυμαστά tłumaczy się także jako straszny, budzący lęk.

⁴¹ *Tamże*, s. 130.

Ap 15,4a. To retoryczne, podwójne pytanie, stojące w środku hymnu. Jest ono przejściem od części pierwszej, która uwielbiała uniwersalne przymioty Boga do części drugiej, do tzw. uzasadnienia. W pytaniu tym można dopatrzeć się formy proklamacji o budzącym lęk imieniu i działaniu Boga, pomagającego się czci, w czym redaktor posłużył się sformułowaniami ST, np. Jr 10,7; Ps 85,9.

Ap 15,4b. Stanowi uzasadnienie składające się z potrójnie użytego wyrazu ὄτι. Pierwsze z nich nazywa Boga μόνος, ὄσιος i jest dosyć często stosowane w Nowym Testamencie i odnoszone zarówno do Boga, jak i do Chrystusa (np.: Rz 16,27; 1 Tm 1,17; 6,15; J 5,44). Określenie μόνος ὄσιος, mimo iż ma swoje liczne odpowiedniki i w ST i NT, uważać można za jedno z oryginalnych wyrażeń redaktora Apokalipsy, w którym wyrażona została ważna myśl teologiczna, że sam Bóg jest świętym, jedynym, uniwersalnym władcą, któremu należy się pełna bojaźni cześć⁴².

Ap 15,4c. Następnym tego, co wyżej powiedziano jest stwierdzenie, że przyjdą (ἔξουσιν) wszystkie narody i padną na twarz przed Tobą (προσκυθήσουσιν ἐνώπιόν). Sformułowanie to wskazuje na daleko idące podobieństwo z Ps 85,9, które być może jest eschatologiczną transpozycją tej prorockiej wypowiedzi psalmu. Zapowiedź przyścia wszystkich narodów jest także reminiscencją starotestamentalnej wędrówki, pielgrzymki narodów do Syjonu, którą znajdujemy, między innymi, w tekstach: Iz 2,2-4; Za 8,20-23⁴³

Ap 15,4d. To ostatnia myśl jeszcze raz uzasadniająca i syntetyzująca teologiczne przesłanie hymnu. Celem wędrówki ludów do Syjonu i adoracji jest ujawnienie się słusznych wyroków Jego (tzn. Boga — τὰ δικαιώματά σου ἐφανερώθησαν). Zwrot τὰ δικαιώματά w odniesieniu do Boga użyty został tylko w tym miejscu⁴⁴. Tak sformułowane zdanie nie posiada paralelnych odnośników⁴⁵

Reasumując: hymn Ap 15,3-4 ze względu na swój styl jest jasno zbudowaną pieśnią uwielbienia Boga, który w Chrystusie–Baranku ujawnia swoje słuszne wyroki⁴⁶

⁴² Tamże, s. 131.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ Tamże, s. 132.

⁴⁶ Tamże, s. 131.

3.3. Teologia

Omówiony hymn prezentuje bogatą treść teologiczną. Z tytułu wynika, że jest on pieśnią Mojżesza i Baranka, czyli wywyższonego Chrystusa (Ap 15,3a)⁴⁷ Przedstawia on przy pomocy typologii biblijnej historiozbawcze działanie Boga, od jego prapoczątków do eschatologicznego dopełnienia, dokonanego przez Baranka–Chrystusa⁴⁸

Dlatego w swej istocie hymn ten jest pieśnią pochwalną na cześć Bożej ekonomii zbawienia i stanowi skrót teologii dziejów⁴⁹ Słownictwo hymnu przypomina prapoczątki zbawczej działalności Boga, z czasów Jego służby Mojżesza. Podobnie, jak po przejściu Morza Czerwonego, wspólnota wyzwolonego Izraela zaintonowała dziękczynną pieśń (Wj 15,1-15), tak wspólnota odkupionych – Kościół (zwyciężający dzięki krwi Baranka Ap 12,11), wspominając dzieła Boże, śpiewa hymn, oczekując pełnego i ostatecznego wypełnienia jego prorockiej wizji: „Przyjdą wszystkie narody i upadną na twarz przed Tobą” (Ap 15,4b). Hymn ten można też nazwać hymnem eklezjologicznym inspirowanym eschatologią, zaś eklezjologia charakteryzuje się rysem eschatologicznym. Ukazany on został w bezpośrednim kontekście poprzedzającym (Ap 15,2). Ci, którzy dochowali wierności tworzą wspólnotę zbawionych, nazwanych zwyciężającymi. Stanowią oni dla ziemskiej wspólnoty zachętę do wytrwania i zarazem ostrzeżenie przed fałszywym kultem⁵⁰

Zaledwie zarysowana wyżej eklezjologia i eschatologia hymnu wynika wprost z obrazu Boga, jaki prezentuje. Na Nim bowiem skupia się, w głównej mierze, uwaga wiernych, śpiewających ten hymn, w ich konkretnej rzeczywistości historycznej. Pieśń ta śławi transcendentne, historiozbawcze działanie Boga, którego dzieła, poczynszy od stworzenia, są wielkie i godne podziwu Ap 15,3b. Poza występującym prawie w każdym hymnie uroczystym zwrotem: „Panie Boże, Wszechwładco”, w tym hymnie Boża transcendencja wzbogacona została o zwrot „Królu narodów” Ten teologiczny tytuł zawiera wyrażoną w hymnie ideę Jego sprawiedliwości (15,3c) i sprawiedliwego działania. Zaś biblijne określenie sprawiedliwości jest równocześnie synonimem Jego wierności (15,3c)⁵¹ Innym istotnym przymiotem Boga, wpływającym

⁴⁷ Por. RITT, *dz. cyt.*, s. 80.

⁴⁸ *Tamże.*

⁴⁹ JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 232.

⁵⁰ Por. RITT, *dz. cyt.*, s. 80.

⁵¹ JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 232.

z Jego transcendencji jest sławiona w hymnie Boża świętość (15,4b). Poza wymienionymi tematami teologicznymi hymn ten cechuje się historiozbowczym uniwersalizmem, na który wskazuje zwrot: πάντα τὰ ἔθνη ἤξουσιν καὶ προσκυήσουσιν ἐνώπιόν σου.

Chociaż, w swojej szacie słownej hymn ten tchnie Starym Testamentem, to jednak nie trudno zauważyć rysy jego chrześcijańskiej transpozycji, które nadaje mu wers wprowadzający — Pieśń Baranka. Baranek jest antytypem Mojżesza⁵²

4. Ap 19,1c-2a.5b.6b.7

	Alleluja	Ἄλληλουιά·
19,1c	Zbawienie, chwała i moc należą do Boga naszego;	ἡ σωτηρία καὶ ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ ἡμῶν,
19,2a	bo wyroki Jego prawdziwe są i sprawiedliwe;	ὅτι ἀληθινὰ καὶ δίκαια αἱ κρίσεις αὐτοῦ·
19,5b	Chwalcie Boga naszego wszyscy Jego słudzy; którzy się Go boicie, mali i wielcy!	αἰνεῖτε τῷ Θεῷ ἡμῶν, πάντες οἱ δοῦλοι αὐτοῦ, οἱ φοβούμενοι αὐτόν, οἱ μικροὶ καὶ οἱ μεγάλοι.
19,6b	Alleluja Bo zakrólował Pan Bóg nasz Wszemogący.	Ἄλληλουιά· ὅτι ἔβασίλευσεν κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ παντοκράτωρ.
19,7	Weselmy się i radujmy i dajmy Mu chwałę, bo nadeszły gody Baranka, a Jego małżonka się przystroiła.	χαίρωμεν καὶ ἀγαλλιωμέν, καὶ δώσωμεν τὴν δόξαν αὐτῷ, ὅτι ἦλθεν ὁ γάμος τοῦ ἀρνίου, καὶ ἡ γυνὴ αὐτοῦ ἠτοιμάσεν ἑαυτήν.

4.1. Kontekst i struktura

Ap 19 — to szczytowy rozdział hymniczny. Znaleźć w nim bowiem można pięć większych i mniejszych jednostek hymnicznych⁵³ Omawiany hymn znajduje się również w drugiej części Apokalipsy⁵⁴, przedstawiającej wizje

⁵² Por. *tamże*, s. 232.

⁵³ JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 144.

⁵⁴ Por. JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 132; por. przypis 2.

prorocze, dotyczące losów Kościoła, których przedstawienie zapoczątkowane zostało w Ap 12.

O ile dwa poprzednie hymny śpiewane były w poprzedzającym kontekście głosów siedmiu trąb (Ap 11,17-18; 12,10b-12a), zaś hymn Ap 15,3-4 w kontekście wizji siedmiu aniołów, trzymających siedem ostatecznych plag, to omawiany obecnie hymn śpiewany jest w kontekście wylewania przez aniołów siedem ostatecznych plag — symbolu gniewu Bożego, których szczytowym momentem jest zapowiedź upadku wielkiego Babilonu i opłakiwanie jego zagłady (Ap 16,17-18,24), oraz wizji anioła rzucającego wielki kamień w morze, jako symbol ostatecznej zagłady Babilonu, za przelaną na ziemi krew proroków i świętych (Ap 18,24). Już przed tą wizją umieszczone zostało uprzedzające wezwanie do radości, skierowane do nieba, świętych, apostołów i proroków, bo Bóg już rozsądził (przeciw Babilonowi) ich sprawę⁵⁵ Dlatego też omawiany hymn często tytułowany jest jako hymn zwycięstwa⁵⁶

Nie jest rzeczą prostą przedstawić jego strukturę, zwłaszcza w jego liturgicznej postaci, w której znajdują się tylko niektóre wiersze większego fragmentu. Dlatego podstawą dla ukazania jego struktury będzie odcinek Ap 19, 1-7⁵⁷: (1) wprowadzeniem do każdego wiersza jest wezwanie *Alleluja*, jako zachęta do wielbienia Boga; (2) okrzyk zwycięstwa (19,1c-2), wraz z uzasadnieniem, które wprowadza wyraz ὅτι; (3) wezwanie do oddawania chwały Bogu (19,5b), z uzasadnieniem, z które stanowi wiersz 6b, mówiący o królowaniu Boga; (4) wezwanie do radości i oddania chwały Bogu (19,7a) z uzasadnieniem mówiącym o nadejściu godów Baranka i przystrojeniu się Jego małżonki 19,7b.

4.2. Analiza egzegetyczna

To, co wizjoner usłyszał, określił jak gdyby głos donośny wielkiego tłumu w niebie, mówiących: ὡς φωνὴν μεγάλην ὄχλου πολλοῦ ἐν τῷ οὐρανῷ λεγόντων (19,1a.b).

Wezwanie Ἀλληλουιά, poprzedzające poszczególne frazy hymnu, śpiewanego przez zbawionych, zapożyczone zostało ze Starego Testamentu,

⁵⁵ Wiersz ten stanowi odpowiednik tryumfalnej pieśni tekstu 19,1-10; por. JANKOWSKI, dz. cyt., s. 254.

⁵⁶ JÖRNS, dz. cyt., s. 145.

⁵⁷ Tamże, s. 156; przedstawiona została całkowita jego rekonstrukcja.

szczególnie z niektórych Psalmów (np. Ps 104; 105; 106 — według LXX). Poza Psalmami, wezwanie to użyte zostało także w Tob 13,18; zaś w Nowym Testamencie — tylko w tym miejscu⁵⁸

Ap 19,1c-2a. Wspomniano już, że analizowany hymn nazwany został hymnicznym szczytem Apokalipsy, a analizowane wiersze, jako osobna jednostka literacka, określono hymnem zwycięstwa⁵⁹ Trzon wiersza stanowią, znanane z innych hymnów predykaty Boże: ἡ σωτηρία (np. Ap 12,10); ἡ δόξα (4,11); ἡ δύναμις (4,11). Określenia te przysługujące Bogu znalazły swe chry-stologiczne dopełnienie w tekście Ap 12,10, mówiącym, że nastąpiła władza Jego Pomazańca (ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ). W poprzemio omówionych hymnach predykaty Boże przedstawiane były w sposób proleptyczny. O ich, przynajmniej częściowej, realizacji mówi np. krótka jednostka hymniczna Ap 11,15 w słowach: „Nastąpi królowanie Pana i Jego Pomazańca i będzie królować na wieki wieków” (ἐγένετο ἡ βασιλεία τοῦ κόσμου τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τοῦ Χριστοῦ αὐτοῦ καὶ βασιλεύσει εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων). Omawiany wiersz przedstawia wymienione predykaty Boga jako zwycięskie wejście Boga i Jego panowanie (królowanie) nad całym kosmosem⁶⁰

Wiersz 2a jest uzasadnieniem, sławiącym prawdziwe i sprawiedliwe wyroki Boga. Należy do nich przede wszystkim, ukazany w kontekście następującym (którego brak w liturgicznej konstrukcji hymnu) sąd nad Wielką Nierządnicą, za znieprawienie nierządem – bałwochwalstwem — całej ziemi, i za przelanie krwi sług Boga. Słudzy ci zostali wcześniej sprecyzowani w Ap 18,20 jako: niebo, święci, apostołowie i prorocy.

Ap 19,5b. Jest to wezwanie do oddania chwały Bogu. Wzór oddawania chwały Bogu został ukazany w kontekście poprzedzającym — w wierszu 4 — adoracja 4 zwierząt i 24 starców, padających na twarz, w biblijnym geście proskynezy (motyw ten obecny jest także w innych hymnach Apokalipsy, np. Ap 4,10). Bezpośrednim wprowadzeniem są słowa wiersza 4c: Ἀμήν, Ἀλληλουιά. Głos wzywający do oddawania chwały Bogu wyszedł od tronu Boga. Przybrał on formę zachęty αἰνεῖτε. Forma ta znana jest w Starym Testamencie (np. Ps 33,1; 105; 106; 116; 107,1)⁶¹. Do oddawania chwały Bo-

⁵⁸ *Tamże*, s. 145.

⁵⁹ *Tamże*.

⁶⁰ *Tamże*, s. 148.

⁶¹ Por. *tamże*, s. 152.

gu naszemu (por. Ps 116,1), na wzór liturgii nieba, wezwani są bliżej nieokreśleni tu wszyscy Jego słudzy, bojący się Go, mali, wielcy, (por. Ap 18,20).

Na wezwanie to odpowiedział głos wielkiego tłumy. Apokaliptyczny wizjoner porównał go do głosu mnogich wód i potężnych grzmotów. To zdanie (wiersz 6a) stanowi wprowadzenie do uzasadnienia, którym jest wiersz 6b.

Ap 19,6b. Bezpośrednim wprowadzeniem jest tu kolejna aklamacja 'Αλληλουιά oraz wyraz ὅτι. Pierwsze uzasadnienie wyrażone zostało w formie ingresywnego aorystu ἐβαλίσεισεν⁶², które najczęściej tłumaczone jest przez: „bo zakrólował” — jako dokonaną rzeczywistość. Tym, który zakrólował jest Pan, Bóg nasz i Wszechwładca (Κύριος ὁ Θεὸς ἡμῶν ὁ Παντοκράτωρ). Powyższa nomenklatura teologiczna, mówiąca o królowaniu Boga, znana jest ze swej obecności w innych hymnach Apokalipsy (np. 11,15b), w których, według niektórych egzegetów, stanowi prolepsę. Niektórzy komentatorowie widzą w tym wierszu rzeczywistość dokonaną — zwycięstwo Boga (Chrystusa), jako dzień Jego chwały. Fundamentem jej jest Boża wszechmoc (δύναμις), wkraczająca w ziemską rzeczywistość⁶³. Inni wskazują na inaugurację Królestwa Bożego, a nie jego pełnię⁶⁴.

Ap 19,7. Królowanie Boga jest źródłem radości. Do niej zachęca wiersz 7 zwrotem radujmy się i weselmy χαίρωμεν καὶ ἀγαλλιῶμεν. Podobny zwrot znajdujemy w Nowym Testamencie u Mt 5,12 i Łk 6,23, w eschatologicznym kontekście zakończenia Kazania na Górze, gdzie mowa o radości, która stanie się udziałem wierzących⁶⁵.

Następne wezwanie (samowezwanie) zachęca do oddania chwały Bogu (δώσωμεν τὴν δόξαν αὐτῷ). Podobne wyrażenie znajdujemy w Ap 11,13: (...) ἔδωκαν δόξαν τῷ Θεῷ τοῦ οὐρανοῦ. Jeśli w interpretacji tego wezwania posłużyć się Starym Testamentem, gdzie tego rodzaju sformułowanie stanowi wezwanie do nawrócenia się do Boga, to w tym miejscu chodzi o wyznanie Kościoła, złożone w imieniu całej ludzkości⁶⁶.

Radość, do której wzywa wiersz 7, ma podwójne uzasadnienie: (1) królowanie Boga (wiersz 6b); (2) nadejście godów Baranka, wraz z zachętą do oddawania chwały Bogu.

⁶² JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 257.

⁶³ JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 154.

⁶⁴ JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 257.

⁶⁵ JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 154.

⁶⁶ JANKOWSKI, *dz. cyt.*, s. 258; por. też *tamże*, s. 202.

W zwrocie „gody Baranka” (ὁ γάμος τοῦ ἀρνίου) redaktor Apokalipsy powiązał kilka wątków tradycji biblijnej, mających bardzo głęboką treść teologiczną. Już Stary Testament przedstawia Jahwe jako oblubieńca, a Izraela jako oblubienicę (np. Pnp; Iz 50,1; 54,5; 61,10; Ez 16,8; Oz 2,18 i in.). W Nowym Testamencie oblubieńcem jest Chrystus, oblubienicą — Kościół (np. Mt 22,2; Mk 2,19; J 3,29; 2 Kor 11,2; Ef 5,23-27)⁶⁷ Wyrażenie gody, oznacza najgłębsze i nierozzerwalne połączenie Chrystusa z wspólnotą, którą nabył za cenę swojej krwi (Ap 1,5; 5,9). Wspólnotą tą jest Kościół, który został nazwany biblijnym określeniem małżonka — dosłownie: γυνή. Na gody Baranka, jego Małżonka się przystroiła⁶⁸ Jej strojem jest bisior, który określony został jako lśniący i czysty. Bisiosem tym, jak wyjaśnia dalej kontekst wiersza 8b, są czyny sprawiedliwe świętych. Te z kolei są przeciwstawieniem — antytypem wielkiej nierządnic (τὴν πόρνην τὴν μεγάλην), która już została osądzona, za znieprawienie swym nierządem ziemi i poniosła karę za przełaną krew sług Boga⁶⁹

4.3. Teologia

Wspomniano już, że egzegeza określa omawiany hymn nie tylko jako hymniczny szczyt Apokalipsy, ale również jako hymn zwycięstwa⁷⁰. Dlatego dominantą teologiczną tego hymnu wydaje się być eschatologia. Według Janowego opisu wielbienie i wychwalanie Boga rozpoczyna się w niebie (eschatologiczna pełnia), schodzi na ziemię (eschatologia dążąca do swej ostatecznej pełni) i powtórnie wraca do nieba, by objąć eschatologiczne zaślubiny Chrystusa–Baranka z Kościołem–Oblubienicą (Małżonką – γυνή)⁷¹

Tak więc eschatologię omawianego hymnu przedstawić można, w sposób bardzo sumaryczny, w następujących punktach:

- 1) Podobnie jak w innych jednostkach hymnicznych (np. 7,9; 11,15; 12,10), także ten hymn śpiewany jest przez wielki tłum w niebie (μεγάλην ὄχλου πολλοῦ [Ap 19,1.2]). Ten wielki tłum zbawionych w niebie, jako rzeczywistość eschatologicznej pełni, proklamuje ostateczne, zbawczo-eschatolo-

⁶⁷ Tamże, s. 258; RITT, dz. cyt., s. 95.

⁶⁸ Na tym stwierdzeniu kończy się liturgiczna część hymnu.

⁶⁹ JÖRNS, dz. cyt., s. 155.

⁷⁰ Tamże, s. 145.

⁷¹ K. LIJKA, *Dialogi liturgiczne w Apokalipsie*, CT 59 (1989), fasc. 1, s. 87–88.

giczne działanie Boga w świecie. Jest ono Jego ostatecznym zwycięstwem nad złem, którego symbolem jest zwycięstwo nad Babilonem. To z kolei jest nadzieją ziemskiej wspólnoty Kościoła, która w przeciwieństwie do Babilonu, przyodziewa się czynami sprawiedliwości (por. Ap 19,8b). Tak więc w omawianym hymnie można widzieć jakby końcowy akord zwycięskiego działania Boga, które proleptycznie opiewały poprzednie hymniczne jednostki Apokalipsy (np. 5,5.9-10.12; 12,10-12; (15,3-4)⁷². O wzajemnej symbiozie Kościoła ziemskiego i eschatologicznego mówi obraz proskynezy starców i zwierząt (Ap 19,4) oraz wezwanie do wesela i radości wiersza 19,7.

Eschatologiczną wymowę hymnu kształtuje teocentryczny charakter jego pierwszej części, który w drugiej części przechodzi w chrystologię, nadając mu znamię chrystocentryczne⁷³

Teocentryzm jego pierwszej części tworzy, znany już z innych hymnów (np. Ap 5,1), obraz siedzącego na tronie (19,4), któremu należy, boski i zarazem królewski hołd proskynezy oddają starcy i zwierzęta, symbolizujące inne stworzenia. Zasiadający na tronie nazwany został: κύριος, ὁ Θεός, ὁ Παντοκράτωρ. Jemu, jako Bogu naszemu (τοῦ Θεοῦ ἡμῶν) należy się zbawienie (ἡ σωτηρία); chwała (ἡ δόξα); moc (ἡ δύναμις). O boskich atrybutach siedzącego na tronie świadczy także Jego władza sądenia i prawdziwość jego sądów i wyroków. Jego królewskie panowanie jest źródłem radości zarówno wspólnoty eschatologicznej, jak i ziemskiej, czyli Kościoła. Źródłem tej radości są realizujące się w ziemskiej rzeczywistości, gody Baranka.

W ten sposób teocentryzm hymnu przechodzi w chrystologiczną konkretyzację pojęcia królowania Boga. Tą chrystologiczną konkretyzacją jest przede wszystkim motyw Baranka, który jest jednym z typowych przejawów teologii św. Jana (por. J 1,29). Ten motyw ukazał już pierwszy omówiony w tym opracowaniu hymn Ap 4,11; 5,9-10.12. To dzięki zbawczym czynom Chrystusa (soteriologia), nabył On dla siebie lud wybrany (por. Tt 2,14). Wspólnota pierwotnego Kościoła, zgromadzona z Janem na ziemskiej liturgii, kosztuje uczy godów Baranka (Ap 12,9), żyjąc rzeczywistością nieba i oczekując na ostateczne złączenie z Chrystusem—Oblubieńcem—Barankiem. Chwała składana siedzącemu na tronie, składana jest również Barankowi. Tak więc mo-

⁷² JÖRNS, *dz. cyt.*, s. 158–159.

⁷³ *Tamże*, s. 154.

tyw Baranka, chociaż w omwianym hymnie kształtuje jego zakończenie i następujący po nim kontekst, to jednak stanowi jakby jego centrum. Stąd też można mówić, jak zresztą o całej księdze Apokalipsy, o jego chrystocentrycznym charakterze, rzucającym światło na inne zagadnienia teologiczne, w nim obecne. Tak więc i eschatologia, jako jedno z przesłań tego hymnu oparta jest o fundament Chrysa–Baranka, nadając jej chrystocentryczny charakter. Niemniej ważne jest także przesłanie etyczne niniejszego hymnu.

Zakończenie

Oprócz skrótowo omówionych, Apokalipsa zawiera całe bogactwo hymnów. Są one obiektem badań nie tylko biblistów, teologów biblijnych, lecz także znawców innych dziedzin teologii, w tym także teologii praktycznej, np. liturgistów⁷⁴

Niniejsze opracowanie zajęło się tylko bardzo skromnym wycinkiem o wiele bogatszego materiału hymnicznego, jaki znajduje się w Apokalipsie. Zagadnienie to, jak już wspomniano jest zagadnieniem wieloaspektowym.

Ujmując zagadnienie bardzo syntetycznie można powiedzieć, że jednym ze źródeł hymnów Apokalipsy jest Stary Testament. Mimo, że zredagowana została w języku greckim, to jej słownictwo tchnie Starym Testamentem, mówiąc ściślej w grece Apokalipsy daje się odczuć oddziaływanie języka hebrajskiego, czego najprostszym przykładem jest starotestamentalna aklamacja 'Αλληλουιά, obecna w ostatnim z omówionych hymnów. W sposobach obrazowania hymny nawiązują także do Starego Testamentu, w tym często, chociaż nie tylko, do proroków, np. Ezechiela i Daniela, szczególnie w sposobach przedstawianiu obrazu Boga, sądu itp. Nawiązują w tym również do starotestamentalnego, apokaliptycznego rodzaju literackiego. Bogactwo tych odniesień ukazują krytyczne wydania Apokalipsy.

Jak cała księga Apokalipsy, tak i hymny prezentują bogatą i dojrzałą teologię końca pierwszego i ewentualnie początku drugiego wieku. Przy omawianiu teologii pierwszego hymnu zaznaczono, że zawarta jest w nim cała teologia: od protologii, przez chrystologię, do eschatologii. To samo można powiedzieć o innych hymnach.

⁷⁴ LUKA, *art. cyt.*, s. 83–90.

Pierwszym teologicznym obrazem, który ukazuje Apokalipsa, w tym także hymny, to obraz Boga. Anonsują go już pierwsze wiersze Apokalipsy. Bóg jest dawcą objawienia (Ap 1,1); zgodnie z nauczaniem Starego Testamentu jest On Tym, Który jest, Który był i Który przychodzi (Ap 1,4; 11,17). Podobny obraz Boga znajdujemy w hymnach. Bóg jest Tym, Który siedzi na tronie (4,2); jest Po Trzykroć Święty (4,8); dlatego, że jest Stwórcą godzien jest chwały, czci i mocy (4,11); Jemu należne jest dziękczynienie (11,17). Jako siedzący na tronie ma władzę sądzenia (11,18). Tylko On godzien jest tytułu: ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεὸς, ὁ Παντοκράτωρ (4,11).

Teologiczne tytuły, które według hymnów Apokalipsy należne są samemu Bogu, przechodzą na Chrystusa. Chrystologia hymnów Apokalipsy to przede wszystkim chrystologia Baranka. Chrystus jako zwycięzca z pokolenia Judy i odrośl Dawida (4,5), godzien jest wziąć księgę i otworzyć jej pieczęcie, bo dzięki swej krwi nabył ludzi z każdego pokolenia, ludu i narodu, czyniąc ich Bogu królestwem i kapłanami (5,10). Nad światem nastąpiło królowanie Boga i władza Jego Pomazańca (ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ). Królowanie Chrystusa równoznaczne jest z przekazaniem Mu suwerennej, Boskiej władzy (ἡ ἐξουσία) nad światem. Do tej władzy należy także atrybut sądzenia.

O eklezjologii i łączącej się z nią eschatologią hymnów Apokalipsy można powiedzieć, że wyraża ją obraz godów Baranka. Według Apokalipsy (ale nie tylko) biblijne pojęcie godów to najgłębsza i nierozzerwalna więź Chrystusa z tymi, których On nabył swoją krwią. Wspólnota pierwotnego Kościoła zgromadzona z Janem na liturgii żyje już niejako rzeczywistością nieba i oczekiwaniem na złączenie z Chrystusem—Oblubieńcem zapraszającym swoich błogosławionych na ucztę Godów Baranka. Wyraźnie mówi o tym błogosławieństwo, stanowiące bezpośredni kontekst następujący ostatniego hymnu (Ap 19,9)⁷⁵

Przesłanie etyczno-moralne omówionych hymnów można w zasadzie sprowadzić do wezwania do radości z Chrystusowego zwycięstwa i Jego władzy (Ap 19,7). Radość ta jest i powinna być źródłem nadziei na Jego ostateczne zwycięstwo, którego symbolem jest sąd nad wielką nierządnicą — Babilonem.

⁷⁵ *Tamże*, s. 88.

Teologiczne przesłanie hymnów Apokalipsy, w tym także ich parenezę, można przeto określić hymniczną Ewangelią, czyli dobrą, radosną nowiną, niosącą w sobie przesłanie nadziei. Skierowane jest ono nie tylko do aktualnej wspólnoty Janowego, pierwotnego Kościoła, lecz stanowi w tym względzie przesłanie ponadczasowe.

Die Hymnen aus der Offenbarung des Johannes

ZUSAMMENFASSUNG

In der Apokalypse finden wir neben der spezifischer literarische Gattungen in reichlicher Weise auch andere Formen, unter diesen, auch Hymnen. Manche von ihnen benutzt die Kirche im Stunden Gebet, in der Vesper. Es handelt sich um folgende: (1) Ap 4,11; 5,9.10.12; (2) Ap 11,17-18; 12,10b-12a; (3) Ap 15,3-4; (4) Ap 19, 1c-2a.5b.6b.7.

Dieser Beitrag, der sich mit den Hymnen in der Offenbarung des Johannes beschäftigt wolte zeigen ihren Kontekst, Aufbau (Struktur besonders in seiner liturgischen Form), kurze Exegese und die Theologie.

Die Hymnen preisen Gott als den Κύριος καὶ ὁ Θεὸς, καὶ ὁ Παντοκράτωρ. Mit identischen Prädikaten preisen sie Christus dem noch durch sein Heilswerk die ἡ ἐξουσία gehört. Mit Christi Heilswerk began auf der Erde (und in der Welt) die ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐξουσία τοῦ Χριστοῦ.

Die Hymnen der Apokalypse zeigen ein Bild der Kirche als christliche, betende Gemeinde. Diese wird getröstet von Gott, durch Christi Heilswerk und durch die Hymnen, die von den Vollendeten im Himmel gesungen werden und die die Kirche auf Erden in geistlicher Gemeinschaft mit ihnen singt in der Hoffnung an das kommende Zusammenleben in der Herrlichkeit Gottes.